

2. Дорожевец Т.В. Психологические особенности школьной адаптации воспитанников детского сада. – Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. – Москва, МПГУ им. В.И.Ленина, 1994, 17 стр.
3. Дорожевец Т.В.Изучение школьной дезадаптации. Методические рекомендации. –Витебск, ВГУ им. П.М.Машерова, 1996, 46 стр.
4. Дорожевец Т.В.Психологическая помощь детям. – Практическая психология и социальная работа, Киев, 1998, №6-7, стр.44-50.
5. Дорожевец Т.В.Психологическая помощь детям: арт-техники активизации внутренних ресурсов ребенка. - Адукацыя і выхаванне, серія Психология, Минск, 1999, №4, стр.31-36.
6. Дорожевец Т.В. «Сказочные помощники». - Журнал практического психолога. Специальный выпуск «Психология сказки и сказкотерапия», Москва, 2004, №5, стр. 39-47.
7. Пергаменщик Л.А. Методологические аспекты кризисной психологии //Кризисные события и психологические проблемы человека. Минск: НИО, 1997. С. 5 -16.
8. Рейнгольд Дж. С. Мать, тревога и смерть. Комплекс трагической смерти. – Москва, Пер Сэ, 2004, 383 стр.
9. Розин М. Представление о смерти в разных культурах и типах сознания. // Идея смерти в российском менталитете (под ред. Ю.В.Хен). – СПб.: РХГИ,1999, стр. 9-29.
10. Тищенко П.Д. Дано мне тело - Человек. - Москва, 1990, №3
11. Хен Ю.В. Современные мифы о смерти // Идея смерти в российском менталитете.(под ред. Ю.В. Хен). – СПб.: РХГИ,1999, стр. 63-76.
12. Янкелевич В. Смерть. - Москва, Лит.институт им. Горького, 1999, 447 стр.

**PRZEMIANA CZŁOWIEKA ZE „STAREJ OSOBY” NA „NOWĄ OSOBE” –
PSYCHOMANIPULACYJNY CEL DZIAŁALNOŚCI SEKT**

Мисик К., г. Катовице, Польша

Резюме: настоящая статья посвящена проблематике психоманипуляционной деятельности сект, целью которой является привлечение новых adeptов и изменение существующего у них до сих пор способа мышления и поведения. Автор статьи описал механизмы действия выбранных ориентировочно методов манипулирования, а также последствия их применения. В статье представлены мнения польских и российских ученых на тему степени опасности примерных угроз, которым подвержены adeptы и их семьи. В данной статье автор также обращается к вопросам, связанным с личностной характеристикой людей, вступающих в секты.

Ключевые слова: секта, манипулирование, вербовка, adept, личностная характеристика

Wstęp

Zachowania człowieka wynikają z reakcji organizmu na szereg różnego rodzaju bodźców. Dzięki układowi nerwowemu nasza odpowiedź na niektóre z nich jest błyskawiczna i ma charakter podświadomego automatyzmu. Nasze zachowania, poglądy i przyjmowane postawy mogą się tworzyć, ulegać zmianie lub być zastępowane przez inne z minuty na minutę. Mają miejsce także takie sytuacje, kiedy do wywołania w człowieku pożądanej formy zachowania konieczne jest długotrwałe oddziaływanie specjalnie dobranymi, przygotowanymi i użytymi w odpowiednim momencie bodźcami. Szeroki zakres wiedzy na ten temat posiadają naukowcy zajmujący się tą problematyką. Powinni ją mieć także między innymi rodzice, terapeuci, nauczyciele i wychowawcy. W jej posiadaniu – niestety – są także przywódcy i agitatorzy bardzo wielu sekt powstałych w przeciągu kilkudziesięciu minionych lat oraz tych nowo powstających i cieszących się nadal sporym zainteresowaniem.

Analiza głównych pojęć

Sekta rozumiana będzie jako „grupa wyznawców, zwykle otaczająca charyzmatyczną postać przywódcy; sekta różni się od Kościoła lub ruchu religijnego izolacją, dokładnym wykonywaniem przez wyznawców obowiązków płynących z doktryny i nakazów lidera oraz ostrą selekcją członków”⁴⁶.

Agitatorzy sekt w ramach działalności werbunkowej posługują się różnymi metodami psychomanipulacji, której głównym celem jest pozyskanie w jak najkrótszym czasie, jak największej liczby nowych wyznawców. Zwerbowane osoby poddawane są dalszej manipulacji psychologicznej, poprzez którą dąży się do przewartościowania ich sfery aksjonormatywnej, a także do tego by za jedynie słuszne i prawdziwe przyjmowały to, co przekazuje im grupa w której się znaleźli oraz by wzbudzić w nich postawę sprzeciwu i pogardy do dotychczasowego stylu życia, jak również skłonić do zerwania więzi z rodziną i

⁴⁶ *Popularna Encyklopedia Powszechna* (1997), T. XVI, Red: J. Pieszcachowicz, Kraków, Wyd. FOGRA, s. 157.

znajomymi. Przywódcy sekt użyją wszelkich możliwych środków dla osiągnięcia swoich „wyższych” celów.

Działalność sekt, zwłaszcza destrukcyjnych, może doprowadzić do zaburzeń prawidłowego funkcjonowania ludzkiego organizmu i spowodować utratę zdrowia fizycznego i psychicznego. Osoby, które zostały zwerbowane narażone są także na szereg innych zagrożeń.

Wyniki badań własnych

W ramach przeprowadzonych przeze mnie badań⁴⁷ mających na celu poznanie i porównanie opinii polskich oraz rosyjskich nauczycieli na temat zjawiska społecznego jakim są sekty, respondenci w jednym z kilkunastu ankietowych pytań poproszeni zostali o wskazanie jaki jest ich zdaniem poziom zagrożenia wśród przykładowo podanych niebezpieczeństw.

Zdaniem zdecydowanej większości respondentów zagrożenia te występują na bardzo wysokim lub wysokim poziomie. Wśród tych niebezpieczeństw, manipulowanie człowiekiem, zostało uznane łącznie przez 100% nauczycieli *polskich* i 93% nauczycieli *rosyjskich* za zagrożenia o bardzo wysokim i wysokim poziomie występowania. Możliwość pojawienia się zmian w psychice za zagrożenie o bardzo wysokim i wysokim poziomie występowania uznało 90% respondentów *polskich* i 96% respondentów *rosyjskich*. Pozostałe odpowiedzi uzyskane od poddanych badaniu nauczycieli przedstawione zostały w tabeli poniżej.

Manipulacja, jako podstawowe narzędzie werbunku i uzależniania jest świadomym, zaplanowanym i mającym swój konkretny cel działaniem. Osoba wywierająca wpływ na inną osobę w sposób przemyślany wykorzystuje wiedzę na temat mechanizmów rządzących zachowaniem się ludzi w społeczeństwie. Manipulator stara się tak pokierować zachowaniem osoby, aby w żadnym momencie nie dać jej możliwości poczucia, że stała się celem czyjegoś oddziaływania⁴⁸.

Tomasz Maruszewski za manipulację uznaje „kontrolowanie ludzkich myśli, sterowanie emocjami czy działaniami. Manipulacja jest więc formą zamierzonego wywierania wpływu na drugą osobę czy grupę tak, aby podejmowała w sposób nieświadomy działania zaspakajające potrzeby manipulatora”⁴⁹. Manipulacja umysłowa nazywana jest także uwarunkowaniem psychicznym lub praniem mózgu (ang. brainwashing). Jean-Marie Abgrall powołując się na słowa Edwarda Huntera – twórcy terminu brainwashing, tłumaczy, że celem prania mózgu jest „radykalna modyfikacja ducha w taki sposób, że jednostka staje się żywą marionetką, ludzkim robotem, nie uzewnętrzniając swego makabrycznego stanu wewnętrznego. Manipulacja ta służy stworzeniu mechanizmu złożonego z ciała i krwi, wyposażonego w nowowierzenia i nowy proces myślenia, zaszczerpione w zniewolonym ciele”⁵⁰. Takim sposobem z wielu jednostek utworzona zostaje grupa społeczna, która prezentuje nienaturalnie wytworzony stosunek do otaczającego ich świata materialnego i pozamaterialnego.

Szukając odpowiedzi o przyczyny akcesu do grup określanych mianem sekty, Tadeusz Paleczny podjął próbę typologicznego ujęcia modelu osobowości osób wstępujących do sekt. Autor wyróżnia pięć typów osobowości:

1. Osobowość eskapistyczną reprezentują osoby chcące uciec od trudności życia w rzeczywistości, która ich przytłacza i sprawia wiele kłopotów o różnorodnym podłożu. Dla tych osób grupa ma być „bunkrem” chroniącym przed ich obawami, ma być facylitatorem na drodze do odzyskania utraconej bądź częściowo ograniczonej podmiotowości i tożsamości. Grupa ma im zastąpić to, czym w normalnych warunkach powinna być rodzina oraz przyjaciele;

2. Osobowość poszukująca, nazywana też eksperymentującą. Ten typ osobowości charakterystyczny jest dla osób mających wpisany w siebie imperatyw poznawczy. Przez swoją ciekawość przystępują do różnych grup i prowadzą swojego rodzaju „degustacje” w celu sprawdzenia, przekonania się, która z nich będzie spełniać ich oczekiwania i pozwoli na odnalezienie sensu życia;

3. Osobowość wahająca się – charakteryzuje ludzi pełnych niepokoju i lęku na tle egzystencjalnym. To osobowość pozbawiona pewności siebie, wypełniona bojaźnią o nie do końca znanym motywie jej występowania. Skłania ona ludzi do poszukiwania ujęcia dla dokuczających im lęków i obaw przez co są gotowi do przyjęcia oferty „pomocy” ze strony sekty. Nie należy zapominać, że istnieje niebezpieczeństwo pogłębienia się negatywnych stanów emocjonalnych u tych ludzi, a przez to może dojść do poważnych zaburzeń zdrowia psychicznego;

4. Osobowość autorytarna – czyli poszukująca oparcia, bezpieczeństwa i pewności. Są to osoby chętnie dające sobą kierować, wyrażające zadowolenie z faktu, że ktoś za nich podejmuje decyzje. Uważają,

⁴⁷ Badania ankietowe przeprowadzone zostały wśród dwóch trzydziesto osobowych grup nauczycieli z Powiatu Żywieckiego i Pietropawłowska Kamczackiego. Zob. K. Misik (2006), *Analiza porównawcza wiedzy i opinii na temat nowych ruchów religijnych oraz deklarowanych wobec nich postaw wśród polskiej i rosyjskiej młodzieży szkolnej i nauczycieli*. Praca magisterska, promotor dr hab. Prof. dr hab. T. Senko, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

⁴⁸ Por. T. Maruszewski, E. Ściagała, (1999), *Nasze wyprane mózgi Łowców*, „Charaktery”, nr 7. W: M. Gajewski, (2009), *Sekty i nowe ruchy religijne*, Kraków, Wyd. SALWATOR, s. 93.

⁴⁹ Tamże, s. 93.

⁵⁰ J. M. Abgrall, (2005) *Sekty. Manipulacja psychologiczna*, Gdańsk, Wyd. GWP., s. 26.

że zasada podporządkowania przyczynia się do zachowania porządku i harmonii w świecie. Ludzie o takim typie osobowości bardzo łatwo ulegają manipulacji – również tej prowadzonej przez sekty.

5. Osobowość marzycielsko-utopijna – cechuje osoby idealizujące otaczającą rzeczywistość, co czynione jest poprzez myślenie i działanie w irracjonalny sposób. W stosunku do takich osób oferta sekty nie musi być dobrze przygotowana i reklamowana by została „kupiona”⁵¹.

Rodzaj posiadanej osobowości bardzo często warunkuje przebieg konwersji i daje manipulatorom możliwość przygotowania odpowiedniej strategii całego procesu, który uwzględnił będzie rodzaj zabiegów, stopień natężenia oraz ramy czasowe ich stosowania. Z reguły konwersja, to proces powolny, dokonujący się na przestrzeni kilku miesięcy, a bywa, że nawet lat. Zdarzają się sytuacje – co należy do rzadkości – w których do konwersji dochodzi w sposób nagły i gwałtowny⁵². Taka nagła przemiana może jednak rodzić wątpliwości co do jej trwałości.

Naukowcy zajmujący się problematyką manipulacji w sektach dzielą proces konwersji na poszczególne etapy. Przykładowo, Margaret Singer wyodrębnia trzy etapy indoktrynacji: *proces demontażu* – w trakcie którego dochodzi do ataku na tożsamość zwerbowanej osoby, podejmowane są działania mające na celu powstanie aury sprzyjającej wewnętrznemu uspokojeniu i wyciszeniu oraz zapoczątkowuje proces polegający na zdradzie samego siebie co ma doprowadzić do punktu załamania, a to stanowi z kolei moment zwrotny postępowania ponieważ rekrut wyrzeka się wszystkiego co było związane z jego dotychczasowym życiem, a za jedynie słuszną i prawdziwą uznaje sektę, jej naukę, a także sposób postępowania; *proces identyfikacji* pomagał sekcie w stosowaniu systemu kar i nagród – karaniu dawnej tożsamości, a nagradzaniu i kontrolowaniu na nowo kształtującej się tożsamości; *stadium odrodzenia się* jest ostatnim krokiem na drodze konwersji, który doprowadza do śmierci wcześniej posiadanej tożsamości i «odrodzenie się» adepta jako członka sekty⁵³.

Agitator chcąc osiągnąć jak najlepsze efekty swojej werbunkowej misji musi maksymalnie trafnie zaplanować swoje działania i dobrać odpowiednie narzędzia, które będzie wykorzystywał w rozpoczętej przez siebie psychologicznej grze. Na samym początku następuje zbliżenie i próba zyskania mandatu zaufania u werbowanej osoby. Pierwsza wymiana zdań i spojrzeń będzie w znacznej mierze decydować o dalszym rozwoju sytuacji i osiągnięciu zamierzonego celu. Od tej chwili uruchomiony zostaje mechanizm składający się z różnych technik manipulacji i agitacji.

Jedną z wielu technik wykorzystywanych na początkowym etapie konwersji jest *bombardowanie miłością* (*love bombing*). Jak sama nazwa sugeruje metoda ta polega na uderzaniu w osobę bodźcem miłości, serdeczności, troski co ma wywołać wrażenie pełnej akceptacji nowej osoby i okrycia jej płaszczem bezpieczeństwa. Sekta maksymalizuje swoje wysiłki by w jak największym stopniu dać odczuć nowej osobie, że jest dla niej o wiele bardziej atrakcyjna niż dotychczasowe środowisko rodzinne, koleżeńskie, rówieśnicze itp. Sekta na tym etapie stosuje również zasadę bezinteresownej dobroczynności ofiarując praktycznie wszystko i nie oczekując, a raczej nie dając poznać, że oczekuje czegoś w zamian. W wyniku konfrontacji dwóch rzeczywistości – świata codziennych trudności i tego co przytłaczało ze światem idylli, błogostanu – dochodzi do sytuacji, w której ludzie uzależniają się od takiej „fajnej” atmosfery przez co stają się bardziej podatni na dalszą manipulację, a mniej zdolni do uruchomienia mechanizmów obronnych, które zostały w znacznym stopniu osłabione⁵⁴.

Proces manipulacji rozpoczynany jest także przez zastosowanie techniki *flirty fishing*. Polega ona na zorganizowaniu i takim zaaranżowaniu „przypadkowego” spotkania w celu nawiązania bliższego kontaktu, aby mógł być on nadal utrzymywany np. przez kontakt listowny, który po jakimś czasie ma się przerodzić w bezpośrednie serie spotkań o charakterze flirtu połączonego z wzajemną lekturą specjalnie dobranych tekstów i dyskusją na ich temat⁵⁵. Taka strategia może być stosowana na przykład przez sekty, które erotykę traktują jako środek ku transcendencji. Z badań prowadzonych przez Martę Zimniak-Hałajko wynika, że „w sposób szczególny wykorzystują tę drogę realianie i moniści; w ruchach o tradycji celibatycznej (Brahma Kumaris, Misija Czaitanii) transgresyjny charakter erotyki przeniesiony zostaje w sferę kontaktu z bóstwem”⁵⁶.

Kolejnym etapem jest nawrócenie, które stanowi kulminacyjny punkt procesu asymilacji w sekcie. W tej chwili nowa osoba nie posiada już argumentów mogących niwelować różnice między normami poprzedniego życia, a tymi proponowanymi przez sektę. Zostanie nawrócona, ale musi pójść na kompromis

⁵¹ T. Paleczny (1998), *Sekty. W poszukiwaniu utraconego raju*, Kraków, Wyd. Universitas, s. 117-123. W: D. Sikorski, S. Bukalski (2004), *Sekty. Destrukcyjne grupy kultowe*, Lublin, Wyd. „Gaudium”, s. 67-69; por. także M. Gajewski (2008), *Psychologiczne i społeczne uwarunkowania kształtowania się tożsamości adeptów grup kultowych*. W: *Sekty jako problem współczesności*, Red.: P. T. Nowakowski. Mysłówice, Agencja Wydawniczo-Reklamowa Omnidium, s. 36-37.

⁵² M. Romańczuk-Grącka (2008), *Kryminologiczne aspekty sekt destrukcyjnych*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, s. 113.

⁵³ M. Romańczuk-Grącka (2008), *Kryminologiczne aspekty...*, s. 113.

⁵⁴ S. Hassan (1997), *Psychomanipulacja w sektach*, Łódź, s. 80-81. W: M. Romańczuk-Grącka (2008), *Kryminologiczne aspekty sekt destrukcyjnych*, Olsztyn, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, s. 113.

⁵⁵ A. Zwoliński (1996), *Anatomia sekty*, Wyd. „Gotów”, Kraków, s. 169. W: M. Romańczuk-Grącka (2008), *Kryminologiczne aspekty...*, s. 99.

⁵⁶ M. Zimniak-Hałajko (2003), *Raj oswojony. Antropologia nowych ruchów religijnych*, Wyd. słowo/obraz terytoria, Gdańsk, s. 192.

między historią swojego życia, a tym co związane z przyszłością w sekcie. Od nowej osoby oczekuje się jeszcze udowodnienia swojego całkowitego oddania grupie, a najlepszą na to metodą jest rozpoczęcie werbowania innych⁵⁷.

Sam fakt nawrócenia adepta wiąże się z wymogiem zaakceptowania wszystkich zobowiązań wynikających z ideologii sekty i podejmowanych przez nią działań. Ma to polegać na zamianie całego przeszłego i na dodatek złego życia, na wspaniałą przyszłość, której gwarantem ma być oddanie się grupie i życie w harmonii z jej członkami. Dlatego, adeptów skłania się do porzucenia celów możliwych do osiągnięcia w nieodległej przyszłości, na przykład rezygnacja z edukacji szkolnej na rzecz kursów i wykładów prowadzonych wewnątrz sekty. Ostateczne podjęcie zobowiązań, to dotarcie do punktu, w którym następuje bezkrytyczne zobowiązanie wobec guru⁵⁸.

Jak już zostało wspomniane, dzięki nawróceniu adepci otrzymują nową tożsamość. Zdaniem Jean-Marie Abgrall „grupa potwierdza to podczas ceremonii chrztu, wręczenia dyplomów lub przekazywania przez mistrza albo przełożonego wykazu obowiązków. Jednocześnie wymagana jest ponowna akceptacja reguł panujących w sekcie oraz podjęcie konkretnych działań lub transakcji, co jest potwierdzane złożeniem przysięgi. (...) Wszelkie przeżycia psychotyczne będą odbierane przez sektę jako znak podążania adepta «drogą prawdy»”⁵⁹.

Indoktrynacja zazwyczaj przybiera postać indywidualnych rozmów lub uczestnictwa w zbiorowych wykładach. Często stosowane są posty, a także ograniczanie czasu przeznaczanego na sen. Zdarza się, że w stosunku do adeptów stosowany jest okresowo całkowity zakaz snu. Członkowie grupy za zwyczaj gromadzą się na niewielkiej powierzchni. Czas wypełniony jest w ten sposób, by nikt nie miał możliwości na osobistą krytyczną refleksję nad tym co czyni. Wolny czas wypełnia także działalność agitacyjna, marketingowa, a także pozyskiwanie środków pieniężnych⁶⁰. W wyniku ciągłej kontroli, różnych zobowiązań i bezgranicznemu posłuszeństwu, rzeczywistość życia w sekcie co raz bardziej odbiega od tej, z którą członek sekty spotkał się na początku. Niepostrzeżenie nastąpiło odwrócenie ról – już nie on jest w centrum uwagi, otoczony miłością, szacunkiem i zrozumieniem tylko jego przełożeni z postacią guru na czele.

Wszystkie działania podejmowane przez sektę zmiernają do uczynienia z osoby werbowanej adepta w pełni poddanego sekcie. W tym celu stosuje się szereg technik manipulowania człowiekiem. Na niektóre z nich zwrócona została uwaga powyżej. Nie należy zapominać, że każda z nich może w większym lub mniejszym stopniu powodować poważne konsekwencje dla zdrowia psychicznego, fizycznego, a także społecznego.

Mariusz Gajewski zwraca uwagę, że konsekwencje w zakresie zdrowia psychicznego polegają najczęściej na naprzemiennym ujawnianiu się uczucia radości i smutku, co doprowadza osobę do stanów depresyjnych; występowanie częstych stanów lękowych i ciągłego niepokoju o swoje dziś i jutro. Osobowość ulega zmianie przez co człowiek uwrażliwia się na uwagi kierowane do niego i grupy, w której przebywa. Często dochodzi do rezygnacji z tego co było treścią jego dotychczasowego życia – własne „ja” zostaje zastąpione przez „my” – istotna staje się tylko grupa. Wszystkie decyzje podporządkowane są ocenie grupy. Występuje poczucie wyeliminowania, izolacji, braku koncentracji oraz poczucie zagubienia. Brak umiejętności radzenia sobie z zadaniami jakie stawia przed każdym z nas codzienne życie powoduje ucieczkę przed rzeczywistością⁶¹.

Najczęstsze niekorzystne zmiany w zdrowiu fizycznym adeptów wynikają ze stosowania częstych postów i diet prowadzących do nadmiernego obniżenia wagi ciała, co wraz z częstym brakiem snu powoduje osłabienie odporności organizmu. Niebezpieczne dla zdrowia jest również zaprzestanie leczenia i przyjmowania lekarstw z powodu konwersji do sekty. Bardzo niebezpieczne są także samookaleczenia. Niestety nie brakuje przykładów na to, że zwiążanie z sektą może doprowadzić nie tylko do utraty zdrowia, ale i życia.

Obok powyżej wymienionych bardzo ważne są również konsekwencje społeczne. Należą do nich między innymi problemy związane z życiem rodzinnym, obowiązkiem szkolnym, miejscem pracy. Członek sekty zatracza umiejętność normalnego życia w społeczeństwie. Dochodzi do izolacji i odrzucenia starych znajomości i przyjaźni w celu nawiązania nowych⁶². Ogólnie przyjęte normy społeczne zastąpione zostają normami narzuconymi przez przywódców sekt.

W celu uniknięcia uogólnień należy zaznaczyć, że nie wszystkie sekty powodują tak wiele bardzo poważnych konsekwencji dla życia ich członków. Najbardziej niebezpieczne są sekty o charakterze destruktywnym.

⁵⁷ J. M. Abgrall, (2005), *Sekty. Manipulacja psychologiczna*, Gdańsk, Wyd. GWP., s. 115.

⁵⁸ Tamże, s. 115.

⁵⁹ Tamże, s. 115.

⁶⁰ D. Sikorski, S. Bukalski (2004), *Sekty. Destrukcyjne grupy kultowe*, Lublin, Wyd. „Gaudium”, s. 115-116.

⁶¹ M. Gajewski, (2009), *Sekty i nowe ruchy religijne*, Kraków, Wyd. SALWATOR, s. 103-104.

⁶² Tamże, s. 103. Zob. także, M. Romańczuk-Grącka (2008), *Kryminologiczne aspekty...*, s. 132-146.

Należy jednak pamiętać, że osoba wstępująca do sekty najczęściej nie wie z jaką grupą ma do czynienia lub nie daje się jej tego poznać przez zastosowanie wspomnianych powyżej metod manipulacji.

Działalność sekt w mniejszym lub większym stopniu prowadzi do zmiany osobowości i tożsamości człowieka, a więc do przejścia od starych do nowych form zachowania, od starej do nowej hierarchii wyznawanych zasad i przestrzeganych norm społecznych.

Istnieje ciągła potrzeba badania przyczyn, dzięki którym sekty nadal cieszą się dużym zainteresowaniem oraz tego na ile skuteczność ich działalności werbunkowej wynika z stosowanych metod manipulacji, a na ile z osobowości i stanu zdrowia – zwłaszcza psychicznego – osób werbowanych. Im większa będzie wiedza na ten temat, tym większa będzie szansa na przygotowanie skuteczniejszych działań profilaktycznych i leczniczych.

Paradoksalnym może wydać się stwierdzenie, że pod pewnymi względami powinniśmy brać przykład z przywódców sekt i ich adeptów. Mówiąc to, mam na myśli ich zaangażowanie i wytrwałość w realizacji zleconych im zadań. Koniecznym jest aby nasza determinacja była silniejsza, albo przynajmniej tak samo silna. Tylko wówczas możemy z większym prawdopodobieństwem i optymizmem spodziewać się sukcesu podjętych działań, mających za zadanie odwrócenie sytuacji w ten sposób, aby obecny czy były członek sekty zmienił się z „nowej osoby” na „starą osobę”, czyli taką, która była wtedy, kiedy w naturalny sposób funkcjonowała w normalnym życiu społecznym.

Bibliografia

1. Abgrall J. M. (2005), *Sekty. Manipulacja psychologiczna*, Gdańsk: Wyd. GWP, 264 s.
2. Gajewski M. (2009), *Sekty i nowe ruchy religijne*, Kraków: Wyd. SALWATOR, 353 s.
3. Popularna Encyklopedia Powszechna, (1997), t. XVI. Red.: J. Pieszczachowicz. Kraków: Wyd. Fogra.
4. Romańczuk-Grącka M. (2008) Kryminologiczne aspekty sekt destrukcyjnych, Olsztyn: Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 333 s.
5. Sekty jako problem współczesności (2008), Red.: Nowakowski P. T. Mysłowice: Agencja Wydawniczo-Reklamowa Omnidium, 194 s.
6. Sikorski D., Bukalski S. (2004), *Sekty. Destrukcyjne grupy kultowe*, Lublin: Wyd. „Gaudium”, 226 s.
7. Zimniak-Hałajko M. (2003), *Raj oswojony. Antropologia nowych ruchów religijnych*, Gdańsk: Wyd. słowo/obraz terytoria, 404 s.

ЭМПАТИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Хуцкая О.А. г. Витебск, Беларусь

Резюме: в статье проанализирована эмпатия. Автор рассматривает ее как фактор обуславливающий успешность копинга стрессовых ситуаций. Эмпирические данные позволяют утверждать о тенденциях показателей эмпатии среди юношей и девушек.

Ключевые слова: эмпатия, копинг, эмпатийное понимание «социальный интеллект».

Социально-психологическое развитие личности предполагает формирование способностей и свойств, обеспечивающих ее социальную адекватность. Такой важнейшей способностью выступает социальный интеллект. Развитие социального интеллекта личности рядом авторов (Б.Г. Ананьев, Л.И. Анцыферова, А.А. Бодалев, Я.Л. Коломинский, А.Н. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, А.В. Петровский) понимается как самодвижение в системе отношений с другими людьми и является необходимым условием существования самой личности.

Основываясь на концепции А.В. Петровского о подходах к развитию личности, выделяют два подхода к развитию социального интеллекта учащихся юношеского возраста: первый – собственно психологический: что уже есть у развивающейся личности и что может быть в ней сформировано в данной конкретной социальной ситуации развития; второй – собственно педагогический: что и как должно быть сформировано в личности, чтобы она отвечала социальным требованиям. В рамках этого подхода деятельность всегда выступает как ведущая для развития личности, опосредуя ее отношения с социальной средой, ее общение с окружающими, конституируя «социальную ситуацию развития».

Выделяют следующие источники развития социального интеллекта: а) *жизненный опыт* включает интериоризированные нормы и ценности конкретной общественной среды; б) *искусство, эстетическая деятельность* двусторонне обогащает человека: как в роли творца, так и в роли воспринимателя произведения искусства; в) *общая эрудиция* – это запас достоверных и систематизированных гуманитарных знаний, относящихся к истории и культуре человеческого общения, которыми располагает данный индивид.

Следует отметить, что интеллектуальное и личностное развитие становится в юношеском возрасте осознанным процессом. Но, тем не менее, неясно как личность развивает и использует со-